

FAN, TA'LIM VA AMALIYOT INTEGRATSIYASI

ISSN: 2181-1776

Berdiyeva Lobar Norqobulovna

Qashqadaryo VXTXQTMOHM

Pedagogika, psixologiya va ta'lim menejmenti kafedrası katta o'qituvchisi

**BOSHLANG'ICH SINIF ONA TILI DARSLARI SAMARADORLIGINI
OSHIRISHDA DIDAKTIK MATERIALLARNING AHAMIYATI**

Annotatsiya. Maqolada boshlang'ich sinf ona tili darslari samaradorligini oshirishda didaktik materiallarning ahamiyati batafsil yoritilgan. Shu bilan birga boshlang'ich sinf ona tili darslarida qo'llaniladigan didaktik materiallardan namunalar keltirilgan.

Kalit so'zlar. Boshlang'ich sinf ona tili darslari, darsliklar, ona tili, didaktik materiallar, electron darslik, ko'rgazmali qurollar, dars loyihasi.

Аннотация. В статье подробно рассматривается роль дидактических материалов в повышении эффективности уроков родного языка в начальной школе. Есть также примеры дидактических материалов, используемых на уроках родного языка в начальной школе.

Ключевые слова. Уроки родного языка в начальной школе, учебники, родной язык, дидактический материал, электронный учебник, наглядные пособия, план урока.

Jamiyatimizning barcha jabhalarida qayta qurish bo'lgani kabi ta'lim-tarbiya sohasida ham qayta qurish, yangilanish zarurligi namoyon bo'lib bormoqda.

Mustaqillik va ta'lim sohasidagi islohotlar ta'lim jarayoni uchun tavsiya etiladigan didaktik materillarni zamon talablari asosida tubdan qayta ko'rib chiqish va zamonaviy shakllarini yaratishni taqozo etmoqda.

Zamonaviy didaktik materiallar qanday bo'lishi kerak ekanligi borasida qator didakt olimlar izlanishlar olib borishmoqda. Ushbu paragrafda zamonaviy darslik, o'quv qo'llanmalar va ikkilamchi didaktik materiallarga qo'yiladigan talablarni tahlil qilamiz.

Darslik o'quvchilarning davlat ta'lim standarti va o'quv dasturida belgilab berilgan bilim, ko'nikma va malakalarni faol va ongli suratda o'zlashtirishga yordam beruvchi, o'quv-tarbiya jarayoni samaradorligini oshirishga xizmat qiladigan asosiy vosita hisoblanadi¹. Maktab darsligi oldiga quyidagi vazifalar qo'yiladi:

- davlat ta'lim standartlariga mos kelish;
- o'quvchilarning bilim olishiga yordam berishi;
- o'quvchilarda mustaqil faoliyat ko'nikmalarini rivojlantirish;
- o'zlashtirilgan bilimlarning kundalik turmush amaliyoti bilan bog'lash;
- o'quvchilarni shu fan bilan bog'liq ravishda kasbga yo'naltirish;
- ta'lim va tarbiyani o'zaro chambarchas bog'lash;
- o'zlashtirilgan bilimlarni mustahkamlash;
- boshqa fanlar bilan uyg'unlashish (integratsiya);
- fanga oid etarli miqdordagi ma'lumotlarni o'zida mujassamlashtirish;
- ta'lim olishning turli uslublarini o'zida mujassamlashtirish;
- o'quvchiga o'z-o'zini yoki o'qituvchiga o'quvchilar bilimini baholash va nazorat qilish imkoniyatini yaratish.

Darslik fan asoslarini hayot bilan, kundalik turmush bilan o'zaro bog'lanishini amalga oshirishi, hozirgi zamonning, tabiat va jamiyatning bosh muammolarini tushunishda o'quvchilarga ko'maklashishi hamda ularning bilish va ijodiy izlanish qobiliyatlarini rivojlantirishi lozim. Shuningdek, o'quvchilarda o'z

¹ Pedagogika. /prof. M.X.Toxtaxodjayevaning umumiy tahriri ostida.- T.: "O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati" nashriyoti, 2010,- 400 b.

bilimlarini uzluksiz takomillashtirish va mustaqil bilim olishni davom ettirish imkoniyatlarini ochishga yordam berishi kerak.

Boshlang'ich sinf darsligining mazmuni quyidagi talablar asosida belgilanishi tavsiya etiladi:

- buyuk kelajakni quruvchi, yuksak ma'naviyatga ega barkamol avlodni tarbiyalashga qaratilishi;
- umuminsoniy qadriyatlarni, yurtimizga xos sharqona voqelikni, milliylikni o'zida mujassamlashtirishi;
- mamlakatimiz mustaqilligini mustahkamlash, milliy istiqlol g'oyalarini singdirish, vatanparvarlik hislarini tarbiyalashga qaratilgan bo'lishi;
- darslik mazmunida milliy g'oyalarning singdirilganligi;
- ilmiy va amaliy ahamiyatga molik nazariy ma'lumotlar, qonun-qoidalar va tushunchalarning bo'lishi;
- fanlararo bog'lanishda takrorlashning oldini oladigan, parallel va mantiqiy, izchil ketma-ketlikka asoslangan uyg'unlikning bo'lishi;
- o'quvchilarning yosh va psixologik xususiyatlarini hisobga olishi;
- o'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish bo'yicha tushunchalar bo'lishi;
- darslikda keltirilgan material dasturga mos va o'quv rejada ajratilgan soatlarda o'rganishga mo'ljallanganligi;
- qo'llaniladigan atamalar, tushunchalarning ta'riflari, qonun-qoidalarining ifodalari, hodisalarning izohlari fan bo'yicha amalda qabul qilingan va ommalashgan atamalarga mos bo'lishi;
- respublikamiz tabiati, ijtimoiy-siyosiy sohadagi salohiyati va yutuqlarini yoritishi.

Elektron darsliklar ham darslikka qo'yilgan talablarga to'liq javob berishi lozim. Bundan tashqari yana

- ma'lumotlar chizmalar, rasmlar, suratlar orqali berilishi;
- darslik qisman animastion tasvirlar orqali ifodalanishi;
- har bir tasvir tovushlar orqali tahlil qilinishi;

- ma'lumotlar modulli ta'lim texnologiyasi asosida loyihalashtirilishi;
- o'quvchilar mustaqil ishlashlari uchun topshiriqlar tizimi berilishi;
- o'quvchilarning savollarga beradigan javoblari yoki bajarilgan topshiriqlar

natijalari tegishli baholanishi lozim.

Boshlang'ich sinf o'qituvchilariga ta'lim jarayoni tashkil etishga metodik yordam sifatida nashr qilinadigan **qo'llanmalar** quyidagi talablarga javob berishi lozim:

- qo'llanma darslik mavzulariga to'laligicha mos va ishlatishga qulay bo'lishi;
- har bir mavzu bo'yicha o'qitish metodlari aniq bayon etilgan bo'lishi hamda maqsadlar aniq bo'lishi;

- qo'llanmada keltirilgan ma'lumotlar ilmiy jihatdan asoslangan bo'lishi va o'quvchilarni baholash uchun topshiriqlar tizimi keltirilishi;

- material mazmuni aniq va ravon bayon etilishi;
- qobiliyatli o'quvchilar uchun etarli darajada qo'shimcha materiallar berilishi;
- fanga tegishli metodlar, texnologiyalar bilan to'ldirilishi.

Didaktik materiallarning ikkilamchi loyihalari sirasiga kiradigan **dars loyihalari** quyidagi talablarga javob berishi lozim bo'ladi:

- dars maqsadining aniq belgilanishi;
- maqsadga erishi yo'llari (vazifalar) to'g'ri belgilanishi;
- o'quvchilarning yosh xususiyatlari, vaqt va boshqa imkoniyatlarni inobatga olish;

- o'quvchilarni faollashtirishga yo'naltirish.

Ko'rgazmali qurollarning tabiiy materiallar, illyustratsiyalar, chizmalar, video va audio materiallar kabi turlari mavjud bo'lib, ular quyidagi talabalarga javob bergandagina ta'lim jarayonida foydalanishga yaroqli hisoblanadi:

- o'quv materiali mazmuniga mos bo'lishi;
- o'quvchilar uchun tushunarli va qiziqarli bo'lishi;
- asosiy maqsadga yo'naltirilgan bo'lishi;
- rang baranglik va xilma-xillikka e'tibor qaratish.

Boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun mo'ljallangan o'quv topshiriqlar tizimi test topshiriqlari, tarqatma materiallar, o'yin topshiriqlari kabi shakllarda qo'llaniladi va ularni tayyorlashda quyidagi talablar inobatga olinadi:

- o'quvchilarning yosh xususiyatlariga va o'quv materiali mazmuniga mosligi;
- vaqt va foydalanish imkoniyatlarini inobatga olish;
- o'quvchilar tafakkurini o'stirishga va ta'lim samaradorligini oshirishga e'tibor qaratilganligi;
- o'quvchilarning katta qismini jalb etish.

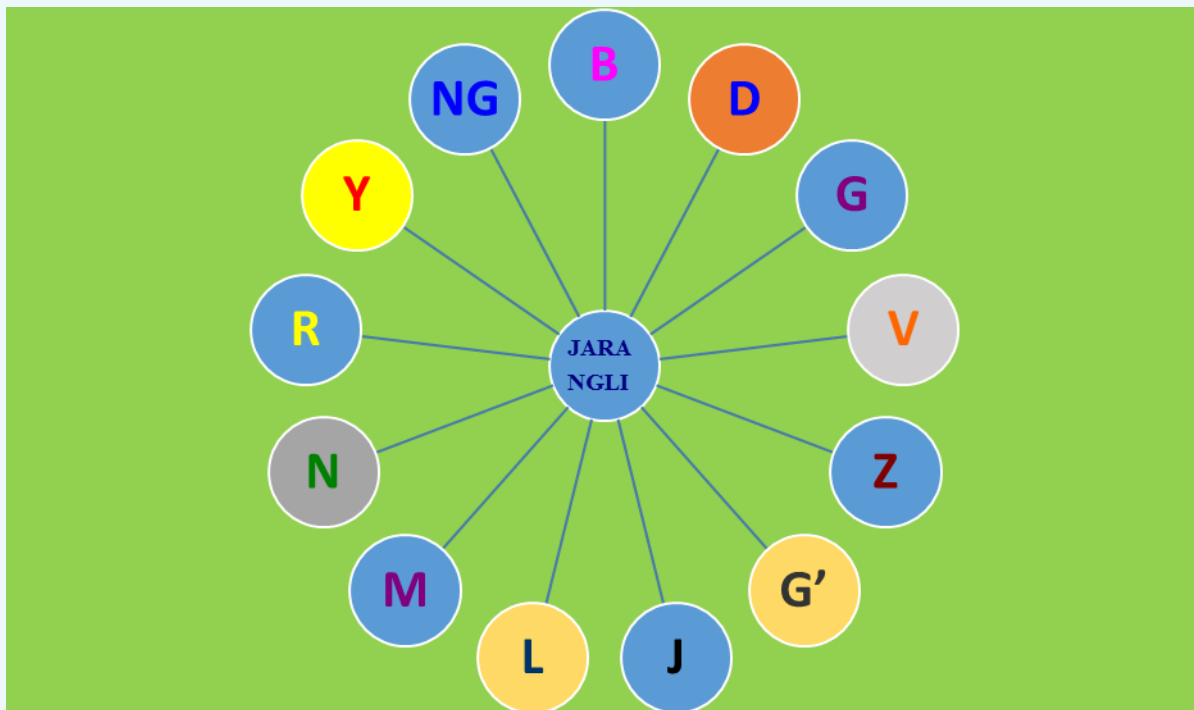
Ta'limning an'anaviy usuli hozirgi kun talablarini qondirmay qo'ydi. Shu bois «Zamonaviy dars qanday bo'lmog'i kerak?» degan savol tug'iladi. Bu savol keyingi kunlarda ko'pchilik o'qituvchilarni qiziqtirmoqda.

Bugungi kunda boshlang'ich ta'limning sifati, samaradorligi butkul o'qituvchi zimmasiga, uning izlanuvchanligi, fidoiyligi, o'z mas'uliyatini qay darajada his etishiga bog'liq bo'lib qoldi. Har bir boshlang'ich sinf o'qituvchisi o'zi o'qitayotgan sinf o'quvchilari o'quv yili yakunida fanlardan egallashlari lozim bo'lgan bilim, malaka, ko'nikmalar mezoni talablari darajasida bilim, malaka va ko'nikmalariga ega bo'lishiga erishishi kerak.

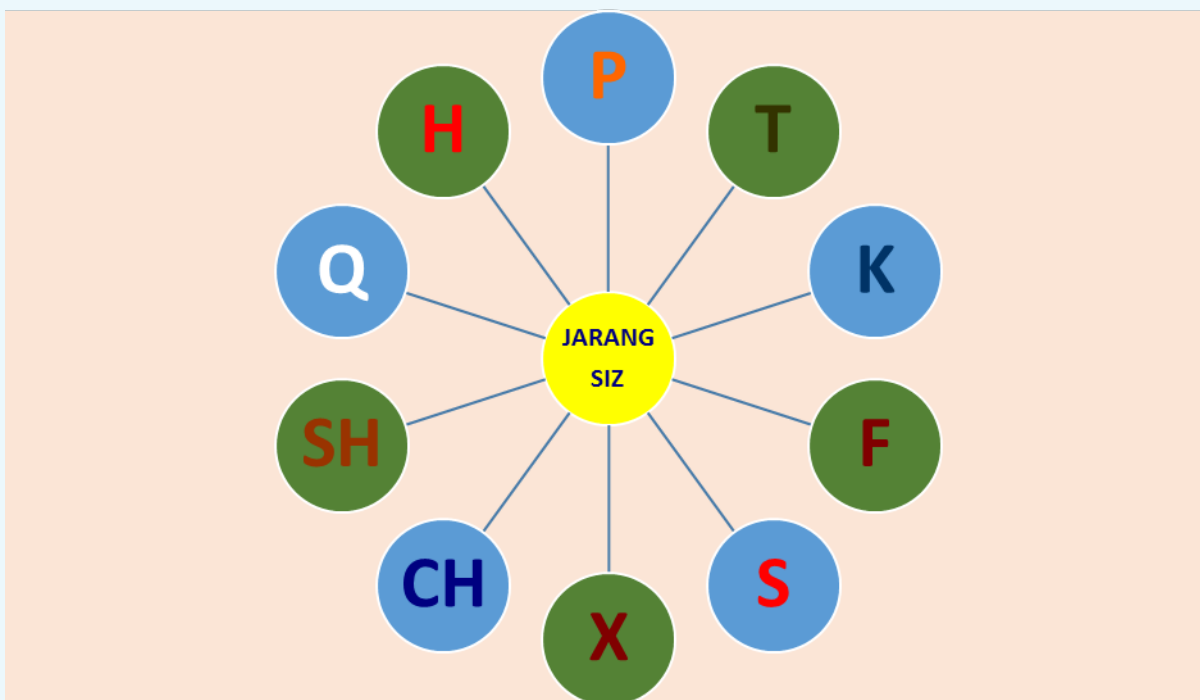
Dars jarayonida o'quvchilar diqqatini yo'naltirishga imkon beradigan muammoli vaziyatlarning yaratilishi, muammoning qo'yilishi, avval o'rganilgan materiallarni eslash, yangi material mazmunida ilgari surilayotgan asosiy g'oyalarni mustaqil ravishda ajratish, ziddiyatlarni oqilona hal etish va ularning ijodiy izlanishga undash mavjud imkoniyatlarning kengayishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Mustaqil faoliyatni tashkil etish va o'quvchilar harakatini boshqarish o'qituvchining o'quv materiali mohiyatini mantiqiy tahlil qilishdan boshlanadi. Shu tarzda o'qituvchi bir soatlik dars loyahasini ishlab chiqadi. Dars loyahasini ishlab chiqishda uning elementlari o'rtasidagi o'zaro aloqalar, ketma-ketlik, uzviylik, darsning aniq maqsadi, o'quv materialining mazmuni, o'quvchilarning yosh, psixologik va fiziologik xususiyatlari hamda maktab sharoiti hisobga olinadi.

Boshlang‘ich sinf ona tili darslarida quyidagi didaktik materiallardan foydalanish mumkin:

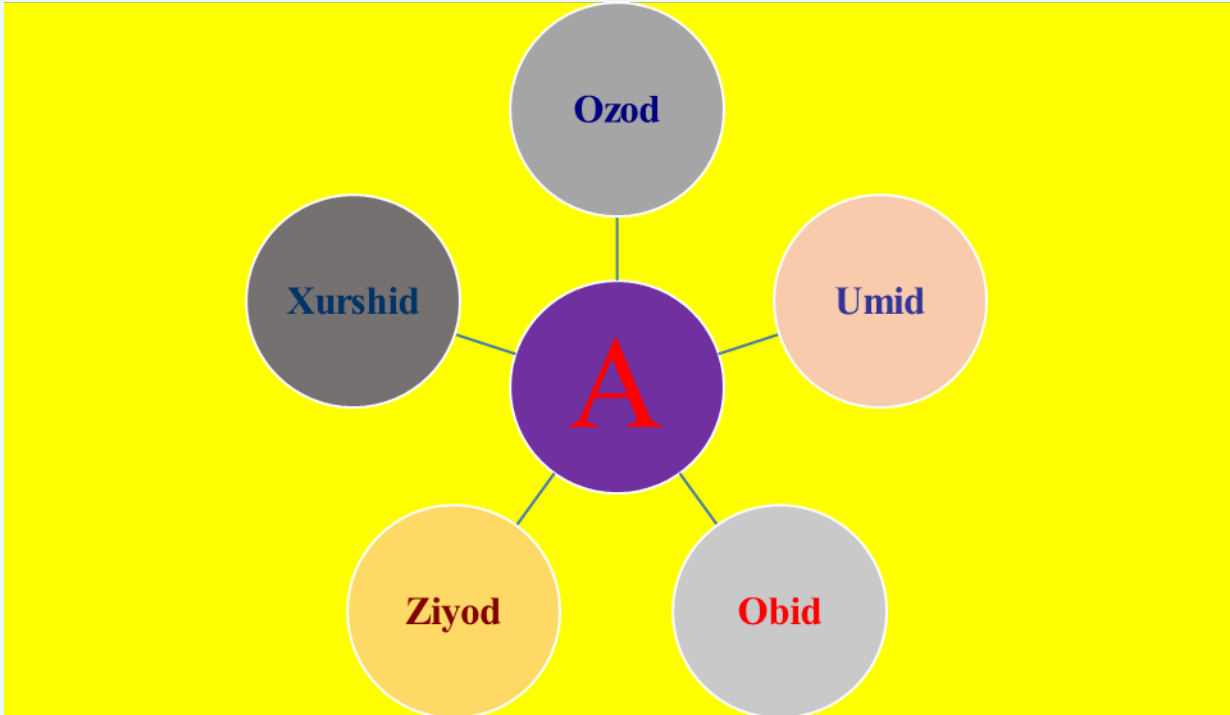
JARANGLILAR

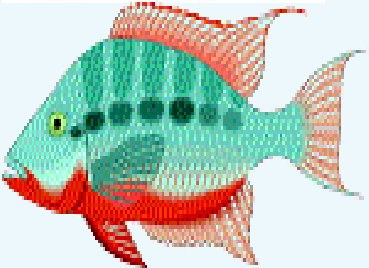
JARANGSIZLAR

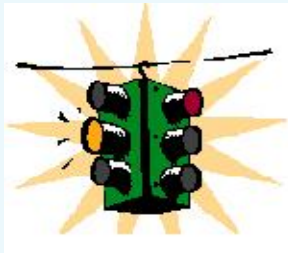
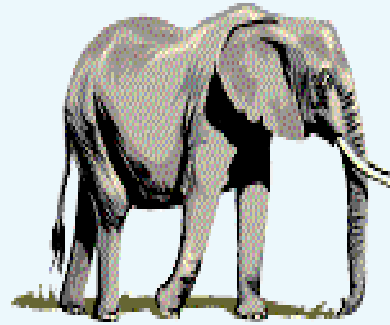

Yangi soʻzlar yasang.

Rasmlar nomlarini alifbo tartibida yozing.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, o‘quvchilarning darsga bo‘lgan qiziqishini oshirish, tafakkurini rivojlantirishda noan’anaviy dars turlarini qo‘llash, mavzuga oid didaktik materiallardan unumli foydalanish yaxshi natija beradi. Bunday darslarning oddiy darslardan farqi shundaki, o‘qituvchi darsni o‘yin tariqasida tashkil etadi va bolalarni hayolan turli olamga, ertaklar olamiga, kosmas va hatto Marsga ham olib chiqishi mumkin. Masalan, «Ertaklar olamiga sayohat», «Marsga sayohat», o‘yin, munozara (savol-javob), mushohada bellashuv sahnalashtirilgan uyg‘unlashgan, test-sinov kabi dars shakllari noan’anaviy darslar jumlasiga kiradi. Bunday dars darslikda berilgan katta bo‘lim materiallari o‘rganib bo‘lingach, chorak (yil) oxirlarida egallangan bilimlarni takrorlash, mustahkamlash maqsadida o‘tkazilishi ham mumkin. Bunday noan’anaviy darslar, albatta, qiziqarli o‘tadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Qosimova K. va boshqalar. Ona tili o‘qitish metodikasi. T. “Nosir” 2009.
2. G‘afforova T. Boshlang‘ich ta’limda zamonaviy texnologiyalar. Qarshi Nasaf. 2008.

3. /R. Ikromova./ X. G‘ulomova, Sh. Yo‘ldosheva, D. Shodmonqulova. Ona tili. Umumiy o‘rta ta‘lim maktablarining 4-sinfi uchun darslik. ”O‘qituvchi” nashriyot matbaa ijodiy uyi Toshkent. 2020.
4. Raximqulova, M. (2021). TA’LIMGA INNOVATSION YONDASHUV– O’QITISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH OMILI SIFATIDA. INTEGRATION OF SCIENCE, EDUCATION AND PRACTICE. SCIENTIFIC-METHODICAL JOURNAL, 118-121.
5. Shodiyeva M. O‘qituvchilarning ta‘lim jarayonini lohilashga doir metodik tayyorgarligini takomillashtirish. Rivojlantiruvchi texnologiyalar asosida maktabgacha ta‘lim muassasasi tarbiyaluvchilari va boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida kreativlik sifatlarini shakllantirish mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi. Jizzax-2020. 21-bet.